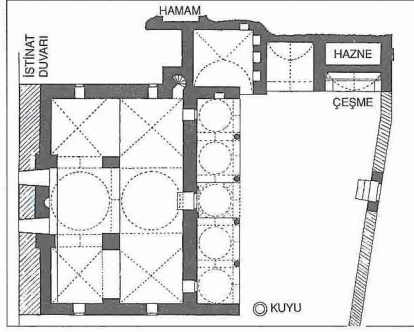
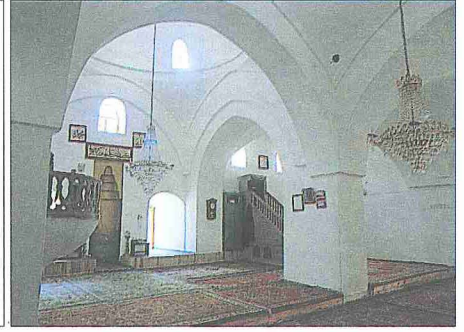

miştir. Doğusunda Dânişmendliler'e ait Enderun Camii, batısında Selçuklular'a ait Yıldız Hamamı (Çukur Hamam) yer alır. *Amasya Târîhi* müellifi Hüseyin Hüsâmeddin, mektebin kâgir ve çok sağlam olduğunu, 1300 (1882) yılında yine aynı amaçla kullanıldığını, imaretin yanlarında da büyükçe birer tabhâne bulunduğunu kaydetmektedir. Caminin doğusundaki basit yapının zikredilen mektep olması ihtimal dahilindedir. Camiye, kuzeyindeki yoldan yuvarlak kemerli bir kapıyla girilen ve basamaklarla inilen küçük bir avludan geçilmektedir. Avlunun sağında sivri kemerli derince bir niş içinde hazneli bir çeşme ve sivri tonozlu bir helâ mevcuttur. Daha sonra da bir tarafından caminin son cemaat yerine, diğer tarafından Yıldız Hamamı'na bitişik olan ve içinde dört adet dolap bulunan tonozlu bir oda gelmektedir. Eski resimlerden küçük avluda bir kuyu bulunduğu anlaşılmaktadır.

Cami, arka arkaya ekseninde yer alan ve boyutları farklı iki dikdörtgen kâgir pâyeye oturan iki küçük kubbe ve yanlarındaki daha alçak ikişer çapraz tonozla örtülü hacimlerden teşekkül etmiştir. Bu plan tipinin özellikle XV. yüzyılda Bursa, Alaşehir, Manisa, Dimetoka gibi yerlerde ve XVI. yüzyılda zaman zaman İstanbul'da kullanıldığı görülür. Beş kubbeli olan son cemaat yerinin yan duvarları uzatılmıştır. Minare sağda ve camiye bitişiktir. Bina moloz taştan yapılarak sıvanmış ve tuğladan kirpi saçakla çevrilmiştir. Son

Amasya Hatuniye Camii'nin planı ve içinden bir görünüşü

cemaat yerinin alın duvarı ise kısmen araları üç sıra dikine tuğlalı taşla örülmüş ve tuğladan hendesi bir su ile bezenmiştir. Son cemaat yerinin orta kubbesine tromplar ve yan kubbelere pandantiflerle geçiş sağlanmıştır. Kaidesiz mermer sütunların başlıkları basit ve sade, kemer gergileri ahşaptır. İri söveli ve basık kemerli kapı mermer bir silme ile çevrilidir; üzerindeki kitâbe yerine 1980'de sarı zemin üstüne siyah yağlı boya ile, "Yâ müfettiha'l-ebvâb iftah lenâ hayra'l-bâb" ibaresi yazılmıştır. Caminin iç ölçüleri 15,70 × 12,20 metredir. Kalınlığı 1 metreyi bulan duvarlardan Yeşilirmak yönündeki taşkınlarla karşı üst sıra pencere hizasına kadar takviye edilerek 2,50 metreye ulaştırılmıştır. Yan duvarların alt ve üst sıralarında ikişer, kible duvarında altta mihrabın iki yanında mazgal gibi daralan iki, üstte beş ve kubbelerde de dörder pencere vardır; son cemaat yerine bakan kuzey duvarındaki iki pencere ise örülerek dolap haline getirilmiştir. Mihrap basit bir yuvarlak niş şeklindedir; ahşap minber yenidir. Gövdesi ve bindirmeli tarzda yapılan şerefe altı tuğladan, korkuluğu taştan olan minarenin girişi caminin içindedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Amasya Tarihi, I, 133, 137, 262, 263; *Türkiye'de Vakıf Âbideler ve Eski Eserler*, Ankara 1972, I, 242; Yüksel, *Osmanlı Mi'mârîsi V*, s. 35.

İ. AYDIN YÜKSEL

HATUNİYE KÜLLİYESİ

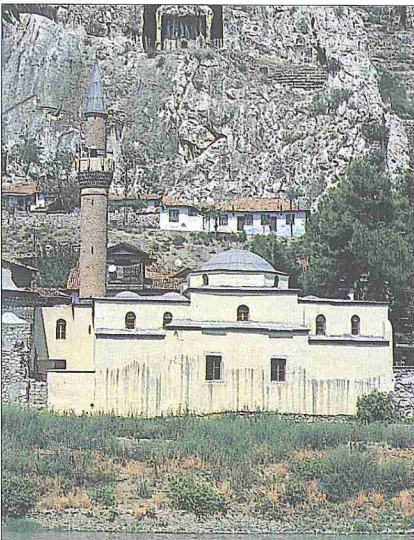
Manisa'da
XV. yüzyıl sonlarına ait külliye.

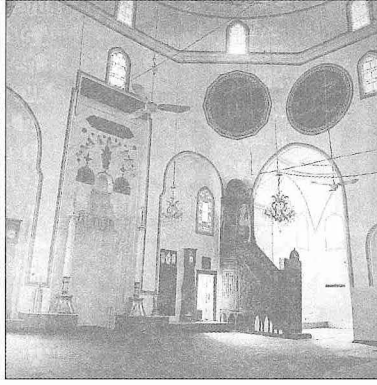
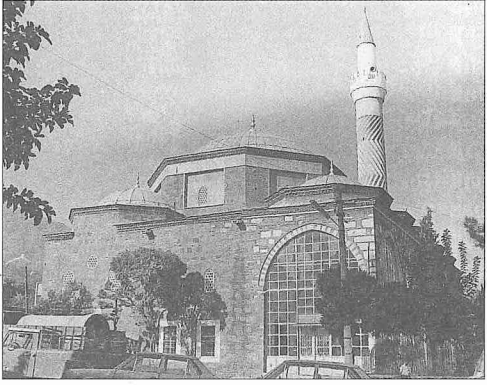
Hükümet konağının yukarısında yer alır. II. Bayezid'in eşlerinden Hüsnüşah Hatun adına oğlu Şehzade Şehinşah tarafından yaptırılmıştır. Hüsnüşah Hatun'un

Rebülevvel 903 (Kasım 1497) tarihli vakfiyesinden Manisa'da bir cami, bir imaret, bir hamam ve bir han yaptırdığı öğrenilmekte, ayrıca "ta'lim-i sibyan" için bir muallim tayin edildiği yolundaki ifadede bunlar arasında bir de sibyan mektebinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Nitekim caminin batısında bir mektep binası mevcuttur (aş. bk.). Külliyein merkezini teşkil eden caminin cümle kapısı üzerindeki kitâbe 896 (1490-91) tarihlidir ve doğrudan Hüsnüşah Hatun'un adını vermektedir; celi sülüsle ve Arapça olarak üç satır halinde yazılmış, inşa tarihi ebced hesabıyla "bi-hayri'l-binâ" şeklinde kaydedilmiştir. Onun üstündeki ta'lik hatlı dört satırlık ikinci kitâbe Sultan Abdülmecid'in tâmiratına aittir. Cami, kayıtlara göre 1020'deki (1611) bir zelzelede harap olmuş, 1047'de (1637) su yolları, 1053 (1643) ve 1083'te de (1672) kendisi çeşitli tamirler geçirmiştir. Evliya Çelebi'ye göre "tahil pazarı içre cemâat-i kesireye mâlik bir câmi-i atîk"tir.

Plan olarak bir orta kubbe ile yanlarında ikişerden dört adet daha küçük kubbe örtülü beş mekân ve beş bölümlü bir son cemaat yerinden meydana gelen caminin kible tarafından ana cadde geçmektedir. Duvarlar bir sıra kesme taş, iki sıra yatay ve dikey konulmuş tuğlalarla örülmüştür. Bugün açıklıklarının tamamı camekânlarla kapatılmış olan son cemaat yerinin orta kısmı aynalı tonoz, yan kısımları kubbe örtülüdür; sütun başlıklarının antik yapılardan devşirme olduğu görülür. Buradan ortadaki ana kapı ile harime, sağ ve soldaki kapılarla da yan mekânlara girilir. Bu plan tertibi XIV ve XV. yüzyıllarda sıkça görülmektedir. Yan kapıların varlığı, iki yandaki mekânların ön-

Hatuniye Camii - Amasya

Hatuniye Camii ve içinden bir görünüş – Manisa

celeri tabhâne-misafirhane işleviyle kullanılmış, daha sonra ara duvarları kaldırılarak harim alanına katılmış olduğunu düşündürmektedir. Sağ tarafta köşeye yerleştirilen minarenin kaidesi kadar dışa taşkın olan son cemaat yerinin merkezinde bulunan cümle kapısı, içeriden orta kubbeye yani iç aksa göre bir hayli sağa kaçmış durumdadır. Az derin iç içe iki kemerin içine yerleştirilen girişin basık kemeri kırmızı ve beyaz mermerden işlenmiştir. Kapının sağında ve solunda birer pencere, sağdaki pencerenin üzerinde ayrıca balkonlu bir pencere daha mevcuttur; bu tarafta alttaki pencereden sonra mihrâbiye, yan mekân kapısından sonra da minare kapısı yer almaktadır. Binanın duvar kalınlığı 0,95-1,15 m., iç hacmi 24,0 x 11,15 metredir. Yan kubbe, ortalarında birer silindirik niş olan iki kâgir ayağa oturmaktadır. Kubbe kasnağı yüksek ve sekizgendir; her kenarının dış yüzünde geniş ve derin dikdörtgen girintiler içinde yuvarlak kemerli birer pencere vardır. Kubbe köşelikleri üçgen şeklinde ve düzdür. Mihrap tarafındaki yan kubbe diğerlerinden daha yüksektir; böylece ana kubbe kasnağının yüksekliği bir ölçüde maskelenmiştir. Bu yan hacimlerin her yüzünde bir alt ve bir üst pencereden başka birer de yuvarlak pencere mevcuttur; camideki bütün alt pencereler lokma demirli, diğerlerinin tamamı ise alçı şebekelidir. İki taraftan basamaklarla çıkılan sol dipteki bölüm caminin zemininden 58 cm. daha yüksek olup bir mahfilin varlığını akla getirmektedir.

Mihrap silme çerçeve içinde sarkmalı hafifletme kemerli, yaşmağı ise dört sı-

ra bademli ve mukarnaslıdır; yanlarında alışılmışın dışında ikişer adet kum saati bulunmaktadır. Ahşap minber Selçuklu oyma sanatının izlerini taşıyan bir şaheserdir. Her tarafına geometrik motiflerle rûmî ve hatâyîler, giriş kapısı üzerindeki şemseli tacın altına da yarısı düz, yarısı ters olarak “innallâhe ve melâikete-hû...” âyeti (el-Ahzâb 33/56) oyulmuştur. Minberin sol tarafındaki iki ucu sivri beyzî bir çerçevenin içine oturtulan “evâhir-i Zilhicce 900” kaydından 900 yılı Zilhiccesinin sonlarında (Eylül 1495), yani camiden dört yıl sonra bitirilerek yerine konulduğu öğrenilmektedir. Caminin en çok dikkat çeken unsurlarından birini teşkil eden minarenin kaidesi kare prizma olarak başlamakta ve son cemaat yeri saçağından itibaren sekiz köşeye dönüşerek her yüzde taş ve tuğla ile örülmüş kemerli bir girintiyi takiben kısa ve dik yedi-sekizlerle bileziğe ulaşmaktadır. Sonradan sıvanan yuvarlak gövde tuğladan zikzaklı helezon şeklinde örülmüştür; şerefenin altı pahlı ve basit, taş korkuluğu sağırdır.

Caminin batısında yer alan binanın, vakfiyedeki muallim tayiniyle ilgili cüm-

leden varlığı öğrenilen sıbyan mektebi olması gerekir. Her ne kadar İbrahim Gökçen mektebin 1083 (1672) yılından sonra yapıldığını söylemekteyse de bina Fâtih ve II. Bayezid devrinin sıbyan mektebi örneklerinin bir prototipidir ve onlar gibi yazlık ve kışlık iki mekândan oluşmaktadır; ayrıca cami ile aynı inşaat unsurlarına sahiptir. Yazlık kısmı, üzeri aynalı tonozla örtülü ve tek pencereyi önü açık bir eyvan, kışlık kısmı ise alt ve üst sıra pencereleri ve dolapları olan kapalı bir mekân şeklindedir.

İmaretin yeri, yapısı ve mahiyeti bilinmemektedir. Bununla birlikte 1531’de imaretin senelik harcamalarının 37.991 akçeye ulaştığı, her gün yemek çıktığı ve dağıtıldığı, gündelik olarak 30 kg. civarında et, 63 kg. civarında un sarfiyatı yapıldığı, elde edilen gelirlerle bütün külliye vazifelerine yılda 54.480 akçe ödenildiği, zaman zaman imarete su sağlayan kanalların tamirinin gerçekleştirildiği tesbit edilebilmektedir (Emecen, s. 94). Caminin vakıfları arasında sayılan hamamın ise 1940’lı yıllara kadar Serâbâd mahallesinde harabeleri bulunan hamam olduğu sanılmaktadır. Hamamın vakfiyede yer alan sabah erkeklere, öğleden sonra kadınlara tahsis edildiği kaydından tek hamam planında yapıldığı anlaşılmaktadır.

Evliya Çelebi’nin, “Tahıl pazarı hanı kurşunludur, kal’a misal kırk kubbeli hân-ı kebîrdür kim cümle Arap ve Acem bezirgânı anda meksederler, ismine Hatuniye Hanı derler” cümlesiyle anlattığı han bugün Kurşunlu Han adıyla tanınmaktadır ve caminin güneyinden geçen ana caddenin öbür tarafında kalmıştır. Vakfiyede altta otuz altı, üstte otuz sekiz odası, avlusu, ortasında havuzu, büyük bir ahır, müştemilâtu ve bitişiğinde yirmi bir dükkânı olduğu belirtilen hanın 1643, 1677 ve 1966’da esaslı biçimde onarıldığı bilinmektedir; bugün restore edilmiş haliyle öğrenci yurdu olarak kullanılmaktadır (bk. KURŞUNLU HAN).

Hatuniye
Camii'nin
kitâbesi

BİBLİYOGRAFYA :

Evlıya Çelebi, *Seyahatnâme*, IX, 72; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kitâbeler*, İstanbul 1927, II, 81-82; M. Çağatay Uluçay – İbrahim Gökçen, *Manisa Tarihi*, İstanbul 1939, s. 97-98; R. M. Riefstahl, *Cenubu Garbî Anadolu'da Türk Mi-mârîsi* (trc. Cezmi Tahir Berklin), İstanbul 1941, s. 18, 87; İbrahim Gökçen, *Manisa Tarihinde Vakıflar ve Hayırlar*, İstanbul 1946-50, I, 153-162; II, 150; Yüksel, *Osmanlı Mi'mârîsi V*, s. 335-344; Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II*, s. 36; Feridun M. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazâsi*, Ankara 1989, s. 94-95, 99; M. Zeki Oral, "Anadolu'da Sanat Değeri Olan Ahşap Minberler, Kitâbeleri ve Tarihçeleri", *VD*, V (1962), s. 75-76; Filiz Oğuz, "Manisa Kurşunlu Han", *Rölöve ve Restorasyon Dergisi*, sy. 1, Ankara 1974, s. 109-127.

İ. AYDIN YÜKSEL

HATUNİYE MEDRESESİ

(bk. ÇİFTE MİNARELİ MEDRESE).

HATUNİYE MEDRESESİKaraman'da
XIV. yüzyıla ait medrese.

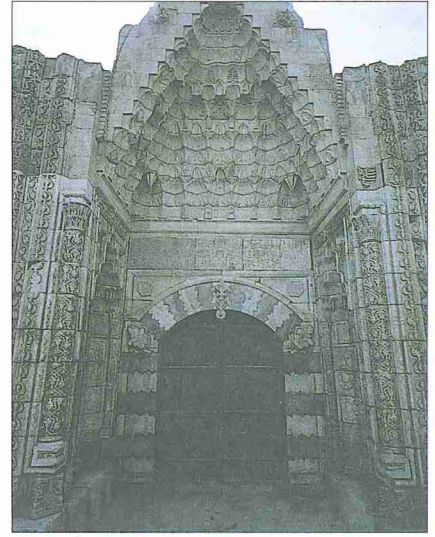
Karamanoğlu Alâeddin Bey'in hükümdarlığı döneminde, Murad Hüdâvendigâr'ın kızı olan eşi Melek Hatun (Nefise Sultan) tarafından 783 (1381) yılında mimar Nûman b. Hoca Ahmed'e yaptırılmıştır. İki eyvanlı, tek katlı ve revaklı avlusunun üzeri açık medrese plan şemasındadır.

Avlunun güney kanadında dışa taşkın ve yüksek ana eyvan yer alır. Sivri beşik tonozla örtülü ve kimeri palmetli bir bordürle kuşatılmış olan eyvanın arka duvarında altta düz hatıllı, üstte sivri kemerli iki, yan duvarlarında da birer pencere bulunmaktadır. Ana eyvanın iki yanındaki kubbeli odalardan doğudaki kışık ders-

hane, batıdaki Nefise Sultan'ın türbesidir. Mukarnaslı tromplarla geçilen bir kubbe ile örtülü kışık dershanenin kapısında rûmî ve palmetlerden oluşan bir bordür, üstünde de iki satır âyet kuşağı bulunmaktadır. Türbenin kubbesi yalnız bir köşede mukarnaslı trompa, diğer köşelerde pandantiflere oturmaktadır; sivri kemerli kapının bordürü lotus-palmet motifleriyle süslüdür. Üst bölümdeki iki satır âyet frizinin arasına plastik görünüm kazanmış dışa taşkın palmetler işlenmiştir. Onarımlarda her iki kubbenin ortasına aydınlatma açıklıkları yapılmıştır. Dershanenin iki cephesinde altlı üstlü ikişer pencere, türbenin ise güneye bakan cephesinde bir tek pencere bulunmaktadır. Onarımlar öncesi görülen izlerden ana eyvanın, kışık dershanenin ve türbenin içinin siyah mavi çinilerle kaplı olduğu anlaşılmaktadır.

Avlunun iki yanı revaklı olup revak kemerleri altı adet devşirme sütuna dayanmaktadır. İki oval formdaki bu sütunlar ve başlıkları farklı yükseklikte olduklarından tepelerini aynı hizaya getirmek için değişik boyutlarda kaideler kullanılmıştır. Revaklar beşik tonozla örtülüdür ve kemerlerin tonozun yarısına kadar uzatılmasıyla hareketli bir görünüm sağlanmıştır. Revakların arkasında avlunun iki yanında kubbeli dörder hücre, giriş eyvanının yanlarında da beşik tonozlu birer oda bulunmaktadır. Birer mazgal pencere ile dışarıya bakan bu hücrelere sivri kemerli kapılardan girilmektedir. Avlunun batı kenarında, köşedeki iki hücre arasından dışarıya açılan beşik tonozlu bir koridor yer almaktadır.

Süsleme düzeni açısından Selçuklu yapılarındakilerle büyük benzerlik gösteren dışa taşkın taçkapı onarımlarda eski özelliklerini kaybetmiş durumdadır. Altı

Karaman'da Hatuniye Medresesi'nin taç kapısı

mermer, üstü sarımtırak kireç taşından yapılan kavsarası mukarnaslı taçkapının cephesi geometrik, bitkisel ve yazılı bordürlerle kuşatılmıştır. Selçuklu geleneğine bağlı kaldığı görülen Hatuniye Medresesi'nde Osmanlı mimarisinden de esinlenilmiş ve örtü sisteminde kubbeye yer verilmiştir. Dışa taşkın iri bitkisel süslemeler ise Beylikler devri özelliklerini yansıtmaktadır.

Yapı bugün Karaman Müzesi'nin bünyesinde yer almakta olup ziyarete açıktır.

BİBLİYOGRAFYA :

F. Sarre, *Denkmaeler Persischer Baukunst*, Berlin 1910, s. 135-137; E. Diez v.dğr., *Karaman Devri Sanatı*, İstanbul 1950, s. 55-56; Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 461-482; Metin Sözen, *Anadolu Medreseleri*, İstanbul 1970, I, 140-144; Semra Ögel, "Bir Selçuklu Portalleri Grubu ve Karaman'daki Hatuniye Medresesi Portali", *AÜ İlahiyat Fakültesi Yıllık Araştırmalar Dergisi*, II, Ankara 1958, s. 115-119; Aptullah Kuran, "Karamanlı Medreseleri", *VD*, VIII (1969), s. 216-217.

ŞEBNEM AKALIN

HATUNİYE MEDRESESİMardin'de
XII. yüzyıla ait medrese.Karaman'da
Hatuniye
Medresesi'nin
avlusu
ve ana eyvanı

Kitâbesinde adı Hatuniye olarak geçmekle birlikte halk arasında kurucusuna nisbetle Sitti Radviyye (Radaviyye) adıyla da bilinen yapı Mardin'in Gül mahallesindedir. Tarihi boyunca fazla müdahale gör-